

Zbigniew Strus

Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego – Izba Cywilna

Palestra 50/9-10(573-574), 187-192

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zbigniew Strus

Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego – Izba Cywilna

I. Prawo materialne

PRZEDAWNIENIE ROSZCZEŃ

Postanowienie składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 28 lipca 2005 r., sygn. III CZP 8/05 w przedmiocie wniosku o podjęcie uchwały przez skład Izby Cywilnej SN rozstrzygającej zagadnienie prawne przedstawione przez Rzecznika Praw Obywatelskich „**Czy dziesięcioletni termin przedawnienia, o którym mowa w art. 442 § 1 zdanie drugie k.c., zawsze powinien być liczony od dnia zdarzenia wyrządzającego szkodę, bez względu na datę powstania, czy ujawnienia się szkody**” świadczy o trudnościach z jego satysfakcjonującym rozwiązaniem. Można by zapytać, dlaczego akurat przepisy o przedawnieniu roszczeń z tytułu szkód wynikających z deliktu nastroczają tyle trudności, skoro konstrukcja rozwiązania przyjętego w art. 442 k.c. znana była pod rządem kodeksu zobowiązań i w okresie 70 lat obowiązywania przepisów, praktyka powinna rozwiązać problemy ich wykładni. Zasadnicze przyczyny kłopotów tkwią we wzrastającej liczbie szkód na osobie, naprawianych według reżimu deliktowego i szerokim jego stosowaniu do wypadków pogorszenia się zdrowia jako ubocznego skutku – również skutecznych – zabiegów leczniczych. Występuje wówczas niejednokrotnie powolny proces degradacji zdrowia nakładający się na zmiany naturalne, związane z wiekiem i trybem życia. Również powoli może wzrastać krzywda uzasadniająca zadośćuczynienie, a poszczególne stany składające się na hipotezę art. 444 § 2 k.c. uzasadniające roszczenia o rentę powstają i ujawniają się oddzielnie. Powoduje to, że chwila powstania szkody na osobie, w znaczeniu nadanym przez art. 444 § 1 zdanie pierwsze k.c. nie pokrywa się ze szkodą jako uszczerbkiem majątkowym. Sytuację poszkodowanych utrudnia skrócenie dwudziestoletnich terminów przedawnienia wg art. 283 § 3 i 4 k.c. do lat dziesięciu w art. 442 § 1 zdanie drugie i § 2 k.c., a wreszcie samo pojęcie szkody ulega zmianom zaprzeczającym potocznemu jej rozumieniu, które

było przyjmowane przez twórców obydwu kodeksów. Przykładem mogą być roszczenia z tytułu „złego” poczęcia, urodzenia lub życia, oparte na błędnej antropologii dopuszczającej porównywanie stanu utraty życia, z życiem dotkniętym dolegliwościami lub cierpieniem i określanie tych różnic w pieniądzu.

ROSZCZENIA UZUPEŁNIAJĄCE

Przepis art. 229 k.c. ustanawia krótki jednoroczny termin przedawnienia roszczeń z tytułu rozliczeń między właścicielem a posiadaczem, liczony od dnia zwrotu rzeczy a nie od daty wymagalności. Przed zwrotem rzeczy roszczenie właściciela o korzystanie z niej jest jednak wymagalne i mają zastosowanie ogólne terminy przedawnienia. W uchwale z 24 października 1972 r., III CZP 70/72, OSNC 1973, z. 6, poz. 102, wyjaśniono, że przedawnienie roszczenia o wynagrodzenie za tzw. bezumowne korzystanie wynosi lat dziesięć. Tak samo terminy pozostałych roszczeń, z wyjątkiem roszczeń o zwrot pożytków z gosp. rolnego – por. uchwała z 15 grudnia 1969 r., III CZP 12/69, OSN 1970, poz. 39).

W uchwale podjętej 22 lipca 2005 r., sygn. III CZP 47/05, zagadnienie prawne sformułowano jako pytanie, czy przekształcenie posiadania samoistnego w posiadanie zależne, w wyniku zawarcia umowy najmu z właścicielem rzeczy przez dotychczasowego samoistnego posiadacza rzeczy, który władał rzeczą – jak się okazało, bez tytułu prawnego – oznacza „zwrot rzeczy” w rozumieniu art. 229 § 1 k.c.?

Rozstrzygając to zagadnienie, Sąd Najwyższy podjął następującą uchwałę: **„Zwrot rzeczy w rozumieniu art. 229 § 1 k.c. może nastąpić także w sposób przewidziany w art. 349 k.c.”.**

Skład orzekający utożsamiał zwrot rzeczy z pojęciem prawnym przeniesienia posiadania. Dodajmy, że sądowi pytającemu chodziło o przeniesienie posiadania polegające tylko na zmianie elementu woli przy niezmienionym władztwie – określane mianem *constitutum possessorium*.

ZNACZENIE FAKTURY

W przepisie art. 514 k.c. unormowano skuteczność *pactum de non cedendo* w wypadku, gdy wierzytelność została stwierdzona pismem. Wówczas, zastrzeżenie umowne, iż przelew nie może nastąpić bez zgody dłużnika, jest skuteczne względem nabywcy tylko wtedy, gdy pismo zawiera wzmiankę o tym zastrzeżeniu, chyba że nabywca w chwili przelewu o zastrzeżeniu wiedział. Sąd drugiej instancji powziął wątpliwość, czy wystawienie przez wierzyciela faktury za wykonaną usługę jest równoznaczne ze stwierdzeniem wierzytelności pismem w rozumieniu art. 514 k.c. Rozstrzygając je w uchwale z 6 lipca 2005 r., sygn. III CZP 40/05, Sąd Najwyższy wyjaśnił, że **„stwierdzenie wierzytelności pismem w rozumieniu art. 514 k.c. może nastąpić także w wyniku wystawienia przez wierzyciela dokumentu (np. faktury) potwierdzającego wykonanie zobowiązania i akceptowanego przez dłużnika”.**

Czytelnik zwróci uwagę na rozkład akcentów w tej uchwale. Otóż faktura nie zawsze stwierdza istnienie wierzytelności, ale jest dokumentem i w razie potwierdzenia (akceptacji) przez dłużnika może być również pismem, o którym mowa w przepisie. Stwierdzenie wierzytelności nie może być utożsamiane z zawarciem umowy, ponieważ nie wymaga oświadczeń woli skierowanych ku dokonaniu czynności prawnej. Wystarczą oświadczenia wiedzy dotyczące określonego stanu (istnienia wierzytelności), czyli dokument notyfikujący te oświadczenia.

ORGANY SPÓŁDZIELNI

Według art. 37 § 1 zdanie pierwsze Prawa spółdzielczego, statut (spółdzielni) może postanowić, że jeżeli ilość członków przekroczy liczbę w nim określoną, walne zgromadzenie członków zostaje zastąpione przez zebranie przedstawicieli. Na tym tle powstała wątpliwość, czy przepis ma charakter bezwzględnie obowiązujący w razie milczenia statutu i czy dopuszczalne jest w takiej sytuacji powołanie przez spółdzielnię zebrania przedstawicieli jako jej najwyższego organu. Odpowiedź Sądu Najwyższego zawarta w uchwale z 6 lipca 2005 r., sygn. III CZP 38/05 jest twierdząca: **„Dopuszczalne jest powołanie przez spółdzielnię zebrania przedstawicieli jako jej najwyższego organu także wówczas, gdy statut nie zawiera regulacji wskazanej w art. 37 § 1 zd. pierwsze prawa spółdzielczego. Zamieszczenie takiej regulacji w statucie konieczne jest jedynie wtedy, gdy jako najwyższy organ powołane zostało walne zgromadzenie, które w przyszłości, gdy ilość członków przekroczy określoną liczbę, ma zostać zastąpione przez zebranie przedstawicieli”**.

ODSETKI

Zagadnienie prawne zostało przedstawione w postaci następującego pytania: czy powagą rzeczy osądzonej objęte jest roszczenie o zasądzenie odsetek od zaległych odsetek wyrażonych kwotowo za określony czas, które zostały prawomocnie zasądzone na rzecz wierzyciela jako świadczenie uboczne wraz z roszczeniem głównym? Sąd odwoławczy sformułował je przy rozpoznawaniu zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji odrzucające pozew o zasądzenie kwoty stanowiącej równowartość odsetek zasądzonych nieprawomocnym jeszcze wyrokiem w innej sprawie. Wyrokiem tym zasądzono od pozwanego na rzecz powoda kwotę X świadczenia głównego z odsetkami ustawowymi od określonego dnia do dnia zapłaty. Po upływie niespełna 3 lat od daty początkowej wskazanej wyżej powód wyliczył wartość odsetek (zsumował je) i wytoczył o nie powództwo.

Sąd Najwyższy odmówił podjęcia uchwały wskazując, że w orzecznictwie nie ma rozbieżności co do tego, że żądanie odsetek określonych procentowo stwarza stan zawisłości sprawy. Nie dopuszczalne jest ponowne wytoczenie o nie powództwa, również w razie odmiennego ich określenia (w rozpoznawanej sprawie – jako jednej kwoty). Potwierdzają to wyroki z 25 października 2002 r., IV CKN 1430 (niepubl.) oraz postanowienie z 27 września 2000 r., V CKN 1442/00, OSNC 2001, nr 6, poz. 86. Sąd Najwyższy przyznał, że pewna rozbieżność poglądów istnieje w orzecznictwie odnośnie do wykładni art. 482 § 1 k.c., w szczególności, czy w przypadku powstania zaległych odsetek można żądać jedynie odsetek za (to) opóźnienie naliczonych od chwili wytoczenia o nie powództwa i czy naliczanie odsetek za okres od początku ich kapitalizowania do wytoczenia takiego powództwa nie narusza zakazu anatocyzmu.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA ZOBOWIĄZANIA PUBLICZNEGO ZOZ

1. „Wysyp” spraw z powództwa wierzycieli samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej na obszarze jednej apelacji doprowadził do przedstawienia przez Sąd Apelacyjny zagadnienia prawnego „czy w świetle normy art. 60 ustawy z 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej dopuszczalne jest połączenie dwóch samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej, które nie są w stanie pokryć we własnym zakresie ujemnego wyniku finansowego” a w przypadku odpowiedzi pozytywnej – „czy w przypadku połączenia określonego w pkt II organ założycielski przejmuje odpowiedzialność za zobowiązania łączonych samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej, czy odpowiedzialność przechodzi na nowoutworzoną osobę prawną”.

Wątpliwości sądu wynikają z nader oszczędnego unormowania przekształceń samodzielnych publ. zakł. opieki zdrowotnej jako osób prawnych. Art. 60 ust. 6 wymienionej ustawy stanowi, że zobowiązania i należności samodzielnego publicznego zakładu opieki zdrowotnej po jego likwidacji stają się zobowiązaniami i należnościami Skarbu Państwa lub właściwej jednostki samorządu terytorialnego lub odpowiednio państwowej uczelni medycznej albo państwowej uczelni prowadzącej działalność dydaktyczną i badawczą w dziedzinie nauk medycznych. Powołując się na ten przepis oraz na zasadę, że przejście długu wymaga umowy lub przepisu ustawy, wierzyciele w razie przekształceń zadłużonych zakładów przez połączenie z innym, podejmują próby uzyskania należnych pieniędzy od pewniejszych podmiotów, tzw. organów założycielskich, przypuszczając nie bez racji, że zamiana jednego bankruta na innego nie przysporzy im korzyści. Argumentują przy tym, że tzw. likwidacja prawna w razie wykazywania ujemnego wyniku finansowego jest również likwidacją w rozumieniu art. 60 ust. 6. Inne zamiary ma administracja publiczna wychodząca z założenia, że likwidacja szpitali byłaby najgorszym rozwiązaniem, a połączenie dwóch jednostek zadłużonych umożliwia tzw. restrukturyzację, natomiast nie wpływa w istotny sposób na realizację wierzytelności.

Sąd Najwyższy podjął w dniu 22 lipca 2005 r. następującą uchwałę: **„Połączenie samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej jest dopuszczalne także wtedy, gdy wykazują one ujemny wynik finansowy.**

Organ dokonujący połączenia może wskazać, że zakład powstały w wyniku połączenia przejmuje prawa i obowiązki połączonych zakładów (art. 60 ust. 4b pkt 4 ustawy z 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej, Dz.U. Nr 91, poz. 408 ze zm.)”.

Likwidacja, o której mowa w art. 60 ust. 4b ustawy o ZOZ nie polega tylko na wykreśleniu danej jednostki z rejestru sądowego (utrata bytu prawnego). Zakład opieki zdrowotnej może przecież istnieć bez osobowości prawnej, w formie zakładu budżetowego, a jego istotę stanowi zorganizowany zespół ludzi i środków zdolny do spełniania świadczeń zdrowotnych. W wypadku połączenia można obrazowo powiedzieć, że ZOZ (jak np. szpital) przetrwały, nawet przez jeden dzień nie przestał istnieć i działać. Natomiast w razie likwidacji prawnej i faktycznej jednostka organizacyjna ulega rozproszeniu i wówczas wierzyciele są pozbawieni możliwości uzyskania należnego świadczenia. Dlatego ustawa wskazuje w takim wypadku następująco.

2. Jakiej likwidacji dotyczyła uchwała z 14 lipca 2005 r., III CZP 34/05 trudno stwierdzić bez uzasadnienia (w trakcie sporządzania). Dlatego nie wypowiadając się, czy skład orzekający dokonał odmiennej wykładni pojęcia likwidacji, niż skrótowo wyżej przytoczono w punkcie poprzednim, zacytuję treść kolejnego zagadnienia prawnego i uchwały. Sąd drugiej instancji pytał, „czy przejście przez organ założycielski, na podstawie art. 60 ust. 6 ustawy (...), zobowiązań i należności samodzielnego publicznego zakładu opieki zdrowotnej postawionego w stan likwidacji następuje z – określoną w rozporządzeniu lub uchwale o likwidacji – datą zaprzestania udzielania przez ten zakład świadczeń zdrowotnych, czy też z datą zakończenia czynności likwidacyjnych?”.

Oto treść uchwały: **„Zobowiązania i należności postawionego w stan likwidacji samodzielnego publicznego zakładu opieki zdrowotnej stają się zobowiązaniami i należnościami jego organu założycielskiego z dniem zakończenia czynności likwidacyjnych, określonym w uchwale o likwidacji (art. 60 ust. 6 w zw. z art. 60 ust. 4b pkt 5 ustawy z 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej – Dz.U. Nr 91, poz. 408 ze zm.)”.** Uchwała pozwala zatem na zaspokajanie wierzycieli w toku postępowania likwidacyjnego ze składników majątku likwidowanego zakładu.

KOSZTY LECZENIA BEZDOMNYCH

W sprawie sygn. IV CK 414/04 zakończonej wyrokiem z 26 stycznia 2005 r. Sąd Najwyższy oddalił kasację zespołu opieki zdrowotnej od wyroku sądu okręgowego, oddalającego – w wyniku zmiany wyroku sądu pierwszej instancji – powództwo tego zespołu przeciw miejscowej gminie o zasądzenie zwrotu kosztów leczenia (zakończonego zgonami) dwóch osób bezdomnych przywiezionych do szpitala w stanie zagrożenia życia. Analizując przepisy art. 68 Konstytucji oraz art. 10 ust. 2 pkt 3 ustawy o pomocy społecznej, Sąd Najwyższy uznał, że zawierają one normy programowe skierowane do władzy publicznej, nakazujące realizację pewnego celu bez określenia zachowania się beneficjentów oraz ich uprawnień. Dlatego skład orzekający doszedł do wniosku, że unormowaniom zawartym w art. 68 Konstytucji i art. 10 ust. 21 pkt 3 ustawy o pomocy (...) nie odpowiadają prawa podmiotowe osób bezdomnych do żądania od gminy świadczeń pieniężnych. Również podstawy takiej nie stanowił art. 752 k.c., ponieważ szpital leczący bezdomnych prowadził ich sprawę, a nie sprawę gminy i na podstawie art. 752 k.c. mógłby domagać się zwrotu wydatków od spadkobierców osób zmarłych.

Można dodać, że w sprawie nie była rozważana możliwość przyznania zasiłku celowego na pokrycie kosztów leczenia (art. 39 i 40 ustawy o pomocy społecznej).

ODRĘBNA WŁASNOŚĆ LOKALI

Wątpliwości związane ze statusem samodzielnych lokali niewyodrębnionych, w szczególnej sytuacji – gdy są one przedmiotem współwłasności – rozstrzygał SN w uchwale z 14 lipca 2005 r., sygn. III CZP 43/05. W zagadnieniu prawnym pytano o legitymację współwłaściciela do zaskarżenia uchwały wspólnoty. Treść uchwały jest następująca: „**Współwłaściciel samodzielnych lokali niewyodrębnionych jest legitymowany do wytaczania powództwa przewidzianego w art. 25 ust. 1 ustawy z 24 czerwca 1994 r. o własności lokali (jedn. tekst: Dz.U. z 2000 r. Nr 80, poz. 903 ze zm.)**”.

II. Postępowanie cywilne

SPRAWA GOSPODARCZA

W uchwale z 22 lipca 2005 r., III CZP 45/05 Sąd Najwyższy wyjaśnił kolejny przypadek, tj. powództwa cesjonariusza przeciwko dłużnikowi o zaspokojenie nabytej wierzytelności, pod kątem zaliczenia do kategorii spraw gospodarczych. Pytający zgłosił też drugą wątpliwość dotyczącą dopuszczalności rozpoznania takiej sprawy w postępowaniu uproszczonym.

Po rozpoznaniu zagadnienia prawnego podjęto następującą uchwałę: „**1. Sprawa między przedsiębiorcą, który w ramach działalności gospodarczej nabył wierzytelność w drodze przelewu, a dłużnikiem o jej zaspokojenie jest sprawą gospodarczą, jeżeli wierzytelność ta pozostaje w zakresie działalności gospodarczej prowadzonej przez dłużnika (art. 479¹ k.p.c.)**.

2. Sprawa z powództwa cesjonariusza przeciwko dłużnikowi o roszczenie wynikające z umowy zawartej między cedentem a dłużnikiem podlega rozpoznaniu w postępowaniu uproszczonym, chyba że wartość przedmiotu sporu (umowy) przekracza kwotę określoną w art. 505¹ pkt 1 k.p.c.”.

WZNOWIENIE POSTĘPOWANIA

W uchwale z 22 lipca 2005 r., III CZP 52/05 Sąd Najwyższy rozstrzygał wątpliwość, czy dopuszczalne jest postępowanie na skutek skargi o wznowienie postępowania w sprawie o rozwód, w sytuacji, gdy jeden z małżonków zmarł po uprawomocnieniu się wyroku orzekającego rozwód, a skarga o wznowienie postępowania oparta jest na jednej z przyczyn nieważności postępowania. Uchwała stwierdza, że „**skarga o wznowienie postępowania od wyroku orzekającego rozwiązanie małżeństwa przez rozwód jest – po śmierci małżonka, która nastąpiła po uprawomocnieniu się wyroku – niedopuszczalna**”, co jest zrozumiałe, bo cóż byłoby przedmiotem postępowania w razie jego wznowienia, skoro art. 446 k.p.c. nakazuje umorzyć je?

POTRĄCENIE – ASPEKT PROCESOWY

Treść zagadnienia prawnego znakomicie wyjaśnia zarys problemu: sąd drugiej instancji pytał, czy w sprawie o zapłatę ze stosunku o charakterze cywilnoprawnym powołanie się przez pozwanego na potrącenie, u którego podstaw leży sporna co do zasady i wysokości wierzycelność ze stosunku pracy i którego materia – na wypadek wniesienia powództwa wzajemnego w miejsce potrącenia – uzasadniałaby właściwość sądu pracy, sąd rozpoznający sprawę w postępowaniu według zasad ogólnych władny jest badać samodzielnie istnienie i wysokość wierzycelności przedstawionej do potrącenia.

Uchwała z 4 sierpnia 2005 r., sygn. III CZP 53/05 stwierdza, że „**Sąd rozpoznający sprawę cywilną samodzielnie ocenia zasadność zarzutu potrącenia także wtedy, gdy zarzut ten dotyczy wierzycelności, która dochodzona oddzielnym powództwem byłaby przedmiotem rozpoznania w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu stosunku pracy**”.

KOSZTY POSTĘPOWANIA EGZEKUCYJNEGO

Zagadnienie prawne dotyczyło podstawy obciążenia wierzyciela opłatą egzekucyjną (art. 59 ust. 1 ustawy o komornikach sądowych i egzekucji) w szczególnym wypadku, gdy:

- istniała przeszkoda do wszczęcia i prowadzenia egzekucji,
- część należności pieniężnej komornik ściągnął,
- postępowanie egzekucyjne umorzono na wniosek dłużnika z powodu pozbawienia wykonalności tytułu egzekucyjnego (art. 825 pkt 2 k.p.c.).

W uchwale z 4 sierpnia 2005 r., sygn. III CZP 51/05 wyjaśniono, że „**Komornik nie jest uprawniony do obciążenia wierzyciela opłatą egzekucyjną od wyegzekwowanej części świadczenia pieniężnego w razie umorzenia postępowania egzekucyjnego na wniosek dłużnika na podstawie art. 825 pkt 2 k.p.c.**”.